

Haagse tuthola met stoere trekjes

♦ Alexandrine Tinne, omstreeks 1860. (Repro)

Door ELLEN LEIJSER

ARNHEM - Halverwege de vorige eeuw gingen moeder en dochter Tinne op reis. Niet zomaar op reis, maar voor altijd op reis, hun hele hebben en houwen werd ingeladen. Zij lieten hun decadente leventje achter in Den Haag en vertrokken naar Afrika. Om uiteindelijk niet meer terug te keren. Het fascinerende leven van Alexandrine Tinne en haar moeder vormt de basis van 'Zandkoorts', het nieuwe stuk van Growing up in Public/Independance dat 27 november in Arnhem in première gaat.

Regisseur Paul Feld schreef 'Zandkoorts'. Hij schetst het leven van Alexandrine als een film met een bonte verscheidenheid aan locaties: een romantische avonturenfilm, maar ook een natuurfilm, een negentiende eeuwse kostuumfilm en een film met beelden uit de duizend-en-één nacht. Alexandrine wordt gespeeld door Susan Visser, de moeder is een rol van Daphne de Bruin. De rol van de bediende die steeds meer macht krijgt wordt vertolkt door Dick van den Toorn. De cast doet vermoeden dat er gelachen kan worden om 'Zandkoorts'. Feld heeft het stuk geschreven als een satire en hij noemt zijn acteurs 'echte komediespelers'. Sinds zijn ervaringen in Tanzania, al weer twintig jaar geleden, is Feld (40) geboeid door botsingen tussen verschillende culturen. „Ik probeer in mijn werk de cultuurshock te vertalen. Dat is

een motief in veel van mijn voorstellingen.”

Kicks

De eigenzinnige avonturierster Alexandrine Tinne, die leefde van 1835 tot 1869, tolt al heel lang rond in het hoofd van Feld. Hij wil haar snappen. Hoe is het om als jonge puissant rijke vrouw je koffers te pakken en gewoon weg te gaan. Wat betekent het voor een vrouw als Alexandrine om in de negentiende eeuw toe te geven aan een onbedwingbare behoefte om te reizen. Alexandrine noemde zich consequent toerist. Dat is opmerkelijk in een tijd dat het toerisme nog in de kinderschoenen stond.

Maar ze was wel een superdecadente toerist. Werkelijk alles ging mee. Zeshonderd bedienden, meer dan honderd kamelen, het complete linnen- en serviesgoed, zeven boten. Feld: „Je moet alleen al veel bewondering hebben voor het organisatievermogen waarmee dat hele circus van hot naar her trok.”

Na enkele biografieën van Alexandrine Tinne te hebben doorgespit heeft Feld respect en waardering gekregen voor de vrouw die in feite heel zelfzuchtig door Afrika trok. „Ik vind het bijzonder fascinerend. Alexandrine was natuurlijk een enorme Haagse tuthola, maar wel eentje met veel pit. Het is een jonge zelfbewuste vrouw die heel erg voor de kicks leeft. Dat wordt haar kwalijk genomen door haar omgeving. Maar ze was een vrouw die absoluut wist wat ze wilde. Die altijd haar eigen zin doordreef. Ze wilde

ontsnappen aan de benauwde Haagse sfeer van die tijd.”

En dan die moeder. Feld schudt glimlachend zijn hoofd. „Die vrouw laat zich op haar 71e opeen kameel hijsen. In wezen was de verhouding tussen moeder en dochter heel modern, maar ook heel bizar.”

Massatoerisme

'Zandkoorts' is niet alleen het verhaal van de rijke Haagse dames Tinne. Het is ook een aanklacht tegen het hedendaagse massatoerisme. Feld zet vraagtekens bij dat massale reizen naar verre oorden. „Want wat is nu reizen? Waar zijn wij naar op zoek? Wat denken we te vinden aan de andere kant van de wereld?” Feld vindt massatoerisme een angstaanjagend verschijnsel. „In de loop van honderd jaar is toerisme een mega-mega-industrie geworden. Maar wat is dat, vakantie? Leg dat maar eens uit een iemand in Ghana die zeven dagen per week moet werken.” Volgens Feld gaan mensen naar bijvoorbeeld het wonderschone Bali om een religieuze ervaring te hebben. Religieus in de meest ruime zin van het woord. Zijn woorden voorzichtig kiezend: „Vakantie is in wezen een religieus verlangen. Misschien is dat wel de essentie van het stuk.”

Growing up in Public/Independance met 'Zandkoorts' van Paul Feld:
24 t/m 28/11, 1 t/m 5/12 Oude Foyer Schouwburg ARNHEM, 16/12 Hanzehof ZUTPHEN, 15/1 De Gruitpoort DOETINCHEM, 3/2 Kunsthuis 13 VELP, 4/2 Stadsgehoorzaal KAMPEN, 5/2 042 NIJMEGEN, 11/2 De Gigant APELDOORN, 26/2 Theater aan de Rijn DEVENTER.

Twée Haagse mutsen in onbekend Afrika

Is het verschijnsel toerisme wel zo vanzelfsprekend als we denken? Schrijver/regisseur Paul Feld stelt deze vraag in het theaterstuk *Zandkoorts*. De satire, een coproductie van InDependance en Growing up in Public, houdt het publiek een spiegel voor.

Door ELLEN STIKKELBROECK

ARNHEM — Toerisme is *Big Business*. Massaal trekken we er in de vakanties op uit, liefst naar een zo ver mogelijke bestemming. Drie keer per jaar op vakantie? Geen mens die daar nog van opkijkt. Maar is dat eigenlijk wel zo normaal? Regisseur en schrijver Paul Feld vraagt zich dat af in het theaterstuk *Zandkoorts*, een coproductie van het Arnhemse Theaterproductiehuis InDependance en het Utrechtse Theatergezelschap Growing up in Public.

Het idee voor het verhaal ontstond al een jaar of twintig geleden. Paul Feld maakte zijn eerste grote reis, naar Tanzania. „Het gevoel dat je krijgt wanneer je als jong mannetje daar midden in de rimboe staat”, zegt hij, „dat was een ware cultuurschok!”

Hij wilde iets doen met dat gevoel. Tijdens een onderzoek naar het ontstaan van toerisme kwam hij uit bij twee negentiende-eeuwse dames, die allerlei reizen maakten. Het toerisme stond in hun tijd nog in z'n kinderschoenen. Het feit dat deze dames toch al voor hun plezier reisden, fascineerde hem zo dat hij besloot een toneelstuk te maken over hun leven.

Zandkoorts gaat over Alexandri-

Susan Visser (links) en Daphne de Bruin spelen de rijke dames Tinne in *Zandkoorts* van Paul Feld.

Foto: Reyn van Koolwijk

ne Tinne (1835-1869) en haar moeder Henriëtte (gespeeld door Daphne de Bruin). Zij staan in hun tijd bekend als de twee rijkste vrouwen van Nederland en zijn goede bekenden in de Haagse hofkringen. Samen met de bediende Jan (een rol van Dick van den Toorn) reizen zij door de nog onbekende gebieden van Afrika. Ze willen kleur geven aan de witte plekken op de wereldkaart. Wanneer Henriëtte sterft,

verliest Alexandrine (Susan Visser) haar reislust en wordt ze door een inheemse stam vermoord.

Het verhaal is grotendeels waar gebeurd. De reizen en gebeurtenissen in *Zandkoorts* zijn heel precies overgenomen uit de drie biografieën die Feld over Alexandrine heeft gelezen. „Maar ik heb het verhaal uiteindelijk natuurlijk wel naar mijn hand gezet”, vertelt de schrijver/regisseur.

Zandkoorts geeft een beetje het gevoel van een thriller. De vader van Alexandrine is misschien vermoord en Feld voegt daar een mogelijke dreiging voor de beide dames aan toe. Maar ook zonder die thrillerachtige aanvulling is de geschiedenis volgens Feld behoorlijk spannend. „Ik ging uit van twee Haagse mutsen”, lacht hij. „Maar wanneer je je realiseert wat ze allemaal moesten regelen! Dat is toch niet niks. Het

moet een gigantische organisatie zijn geweest.”

Hoewel het stuk in de vorige eeuw speelt, voel je je als hedendaags publiek continue aangesproken. „Terwijl je helemaal mee gaat in de spannende avonturen van de twee vrouwen”, zo stelt de regisseur, „krijg je een spiegel voorgehouden die het geheel satirisch maakt.”

Het gaat er Feld om dat de kijker zich eens afvraagt of het verschijnsel toerisme wel zo vanzelfsprekend en normaal is als het lijkt. Iedereen die 's zomers thuis zit, krijgt volgens hem een opgefokt gevoel en wil alleen maar weg, het liefst zo ver mogelijk. En al die mensen die nu een eventuele uitbreiding van Schiphol bekritisseren, stappen als het er op aan komt zelf ook in een vliegtuig, op weg naar de zon. „Is dat wel helemaal fris?”, vraagt hij zich af.

Blanco

Ondanks dat Paul Feld *Zandkoorts* zelf heeft geschreven, was het voor de regisseur niet meteen duidelijk hoe de voorstelling eruit zou komen te zien. „Het stuk is echt het resultaat van gemeenschappelijk zoeken.” Dick van den Toorn, die de rol van bediende Jan speelt, beaamt dat. „Je hebt van die regisseurs die je precies zeggen hoe je iets in moet vullen. Bij hen haal je het niet in je hoofd om te zeggen: 'Kan ik het niet beter zus of zo spelen?' *Zandkoorts* is echter iets dat we samen maken.”

Omdat het een heel nieuw stuk is, begon de acteur vrijwel blanco aan de repetities. Uitleggen

wat voor karakter zijn personage heeft kan hij niet. „Ik vind het interessanter om het publiek te laten bepalen wat voor persoon ik ben, dan dat ik het zelf weet”, vertelt hij. „De helft van mijn rol speel ik ook als reactie op m'n tegenspelers.”

Hoewel de acteurs wat tekst betreft niet mogen improviseren, is volgens Van den Toorn geen enkele voorstelling precies hetzelfde. „Hoe een stuk uiteindelijk wordt ingevuld hangt onder meer af van de reacties van het publiek”, meent hij. „Het is voelbaar of de toeschouwers mee gaan in het stuk en of het over komt. Het publiek weet niet half zoveel invloed het daardoor heeft op een voorstelling.”

Zandkoorts is bedoeld voor een veelzijdig publiek. „Het is voor iedereen die wel eens op vakantie gaat, of die juist een hekel heeft aan reizen”, zegt Paul Feld. Dick van den Toorn vindt dat wel leuk. „Soms heb je het idee dat er alleen andere kunstenaars komen kijken. Ik houd er wel van om te spelen voor een gewoon publiek. Dan valt er nog wat te overwinnen.”

Het theaterstuk *Zandkoorts*, een coproductie van **InDependance** en **Growing up in Public** is te zien in Schouwburg Arnhem (tot en met 26 november (try out), vrijdag (première), 28 november, 1 tot en met 5 december). Daarna speelt het stuk onder meer in: Enschede (Concordia, 17 december), Doetinchem (De Gruitpoort, 15 januari), Velp (Kunsthuis 13, 3 februari), Nijmegen (O42, 5 februari) en Apeldoorn (De Gigant, 11 februari).

Alexandrine Tinne in toeristische spiegel

FOTO REYN VAN KOOLWIJK

Scène uit *Zandkoorts* onder regie van Paul Feld met Daphne de Bruin, Susan Visser en Dick van den Toorn.

DOOR BERT JANSMA

Alexandrine Tinne stierf in 1869, drieëndertig jaar oud, vermoord door Toearegs in de woestijn van Noord-Afrika. Haar moeder was reeds al eerder aan de cholera gestorven. De Nederlandse consul in Libië had Alexandrine afgeraden verder te gaan naar de marktplaats Murzuk in het zuiden van Libië. Toen ze toch ging, overtuigde hij: „Niet zonder de grootste ontroering hebben wij afscheid van haar genomen, want haar reputatie onmetelijk rijk te zijn levert een groot gevaar voor haar op. De Arabieren denken dat zij koffers vol goud bij zich heeft”.

De beroemde ontdekkingsreiziger Livingstone schreef in zijn dagboek over de ontdekkingsgeschiedenis van de Nijl: „Niemand wordt door mij hoger aangeslagen dan de Nederlandse mevrouw Tinne die na de zware rampspoeden, dwars tegen alle tegenslagen in, op grootse wijze volhardde”. Er zijn diverse biografieën over haar verschenen, vele krantenartikelen, maar nu is er voor het eerst een toneelstuk, 'Zandkoorts', geschreven en geregisseerd door Paul Feld. Het als ondertitel 'Een monument voor de toerist'.

toerist? Dat klinkt wat mageres voor die puissant rijke legendarische Haagse jongedame die niet alleen haar stad in befaamd werd worden foto's vastlegde maar ook half Afrika doorzoude en de beste plekken rond de Nijl wilde

verkennen. Maar ze schreef het zelf: „Mijn arme moeder en ik hebben die reis niet ondernomen om beroemd te worden, noch om ons van anderen te onderscheiden, maar uitsluitend als toeristen, voor ons eigen plezier”. Een bijzondere toeriste. Ze zoude op acht dromedarissen proviand voor een jaar, meubelen, ijzeren ledikanten en achthonderd pond in kopergeld mee. Vergeseld door bedienden. Ze ondernam haar waagstukken puur voor haar genoegen. Als voorbodes van onze charters naar Thailand, Indonesië, onze georganiseerde reises langs de Nijl, fotosafari's in de wildparken van Afrika en toch een behoorlijke Hollandse aardappel met jus op tafel op de meest exotische locatie.

Met miljoenen tegelijk zoeken wij door alle jaargetijden heen onze vakantiebestemmingen. Wat hopen wij eigenlijk te vinden

in het onbekende? Welk verlangen drijft ons naar de uithoeken van het universum?, vragen de makers van 'Zandkoorts'. We zien Alexandrine (roepnaam Alexine) opgroeien, ze ontvlucht Den Haag en haar bestemming. 'Een rilling van genoegen loopt mij over de rug wanneer ik denk aan de huwelijken waaraan ik ontkomen ben', schrijft ze op haar eenendertigste. Maar, stellen Feld c.s.: „Haar tragiek is dat ze alles wat ze wil ontvluchten juist meeneemt op reis. De 'dood' in de persoon van haar bediende Jan die ooit doodgraver was. Het Haagse milieu in de persoon van haar materialistische, aristocratische moeder”.

'Zandkoorts' is een productie van de groepen Growing up in Public en InDependance. Een samenwerkingsverband van schrijvende regisseurs (of regisserende schrijvers) plus een productiehuis voor (beginnende) theater-

makers. Ze verbonden zich voor vier producties. „Actuele onderwerpen in emotionele voorstellingen”, zegt Paul Feld. 'Hofleveranciers' (het Oranjegevoel) en 'De kampioenenkweek' (doping en sport) waren de eerste. De vierde wordt Daphne de Bruin's 'Think big. Minnie Mouse for president'. Feld: „Voor FACT had ik eerder een voorstelling over Alexandrine Tinne gemaakt. Ik ben een Hagenaar en die Haagse dame interesseerde me. 'Zandkoorts' schakelt steeds tussen verleden en heden heen en weer. Met satirische kanten, groteske personages en mooie thetermomenten in een hedendaagse spiegel”.

KORZO

'Zandkoorts'. Tekst en regie: Paul Feld. Met Daphne de Bruin, Dick van den Toorn, Susan Visser. Op 8 en 9 januari (20.30 uur).

'Zandkoorts' neemt toeristen op de korrel

TONEEL • RECENSIE

KARIN VAN HERWUNEN

'Zandkoorts' van Paul Feld. Growing up in Public en Independence. Met: Daphne de Bruin, Dick van den Toorn, Susan Visser, Jeroen. De Brakke Grond Amsterdam. Nog te zien: 24 februari 1999, Haarlem.

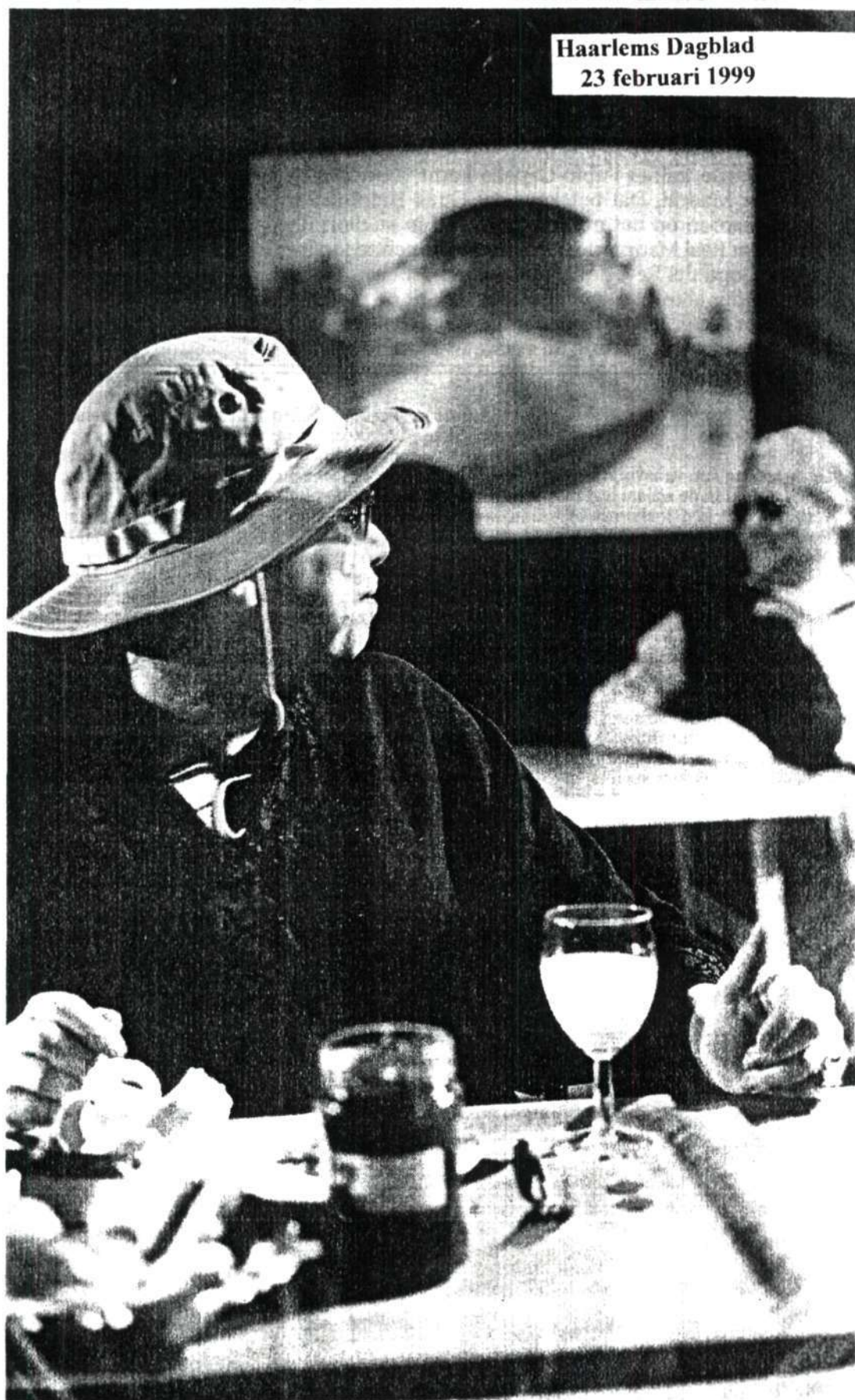
Haarlems Dagblad
23 februari 1999

Niet oud word je natuurlijk niet als je met een onstilbaar verlangen op reis gaat naar de witte plekken op de wereldkaart. Zeker niet wanneer je jong bent, vit en bovendien een jonge vrouw uit de tweede helft van de vorige eeuw. Alexandrine Linne (1835 - 1869) was zo'n vrouw. Haags, schatrijk en, als we de voorstelling *Zandkoorts* moeten geloven, tamelijk recalcitrant.

Samen met moeder, bediende en een karavaan negers en camelen trok ze het gevaarlijke zwarte continent in op zoek naar haar 'roots'. Want ergens liep van binnen voelt Alexandrine verwantschap met dat reemde Afrikaanse volk. 'Denk je niet: die vrouw is zoekende?' vraagt ze met drammerig-verwende stem aan haar bediende. Hij zwelgt met haar mee - ze is tenslotte een rijke werkgever - en put zich uit in hoogdravende formuleringen over het verlangen van de ziel.

De ironie is duidelijk. Schrijver en regisseur Paul Feld, een van de leden van de Utrechtse theaterfirma Growing up in Public, gebruikt het levensverhaal van deze negentiende-eeuwse avonturierster om commentaar te leveren op de rondjettende new-age toerist. 'Even contact met het heelal, even het universum voelen', roept de historicus achter zijn microfoon aan het begin van de voorstelling. Dan springt het stuk terug in de tijd en ontvouwt zich het reisavontuur van Alexandrine en haar dominante moeder Henriëtte. In het in hedendaagse taal geschreven stuk maken generatieconflicten, onuitstaanbaar pubergedrag en de veruchting van Henriëtte dat er een heel nieuw vrouwens in te maak is, na verloop van tijd plaats voor stuitend racisme en nog stuitender koloniaal gedrag.

Behoeft aan nuances of lubbele bodems schijnt niemand te hebben. Susan Visser als obstinate en bij tijd en wijle hysterische Alexandrine en Daphne de Bruin als pronte moeder Henriëtte spelen met forse uithalen. Sommige toeschouwers vonden dat vreselijk leuk. Mij begon het na een tijdje te vervelen, zeker wanneer Visser te vaak hetzelfde register bespeelt en moeder Henriëtte maar angst voor muiterij met wijd opengesperde mond en rollende ogen laat blijken. De leukste was Dick van den

Daphne de Bruin en Dick van den Toorn in 'Zandkoorts'.

PUBLICITEITSFOTO • REYN VAN KOOIJWIJK

Toorn. Zijn onderkoelde reacties op het soms hysterische en absurde gedrag van de beide dames, en de vanzelfsprekendheid waarmee hij moeder Henriëtte uit haar kleren helpt - ondertussen het bandje van haar niets verhullende bodystocking

rechttrekkend - zijn een verademing.

Feld heeft een zwak voor maatschappelijke thema's. Stond in *De Kampioenenkweek* het opfokken en uitbuiten van een jonge sportvrouw centraal, in *Zandkoorts* moet de sensa-

tiegeile toerist het ontgelden. Nou ja, zo had het kunnen zijn. *Zandkoorts* wordt echter nergens schrijnend. Is dat erg? Niet voor een gezellig avondje uit. Wel als je zoekt naar die beklijven.

'Zandkoorts': thuis eerst een stevige waterpijp roken

Voorstelling: 'Zandkoorts' door Growing up in Public en InDependence. Tekst en regie: Paul Feld. Spel: Daphne de Bruin, Dick van den Toorn en Susan Visser. Gezien: 27/11 Schouwburg ARNHEM. Herhalingen: aldaar 28/11, 1/12 tot en met 5/12, 16/12 De Hanzehof ZUTPHEN, GIGANT, 15/1 Gruitpoort DOETINCHEM, 3/2 Kunsthuis 13 VELP, 5/2 O/42 NIJMEGEN, 11/2 Gigant APELDOORN, 26/2 Bouwkunde DEVENTER.

Verlangt de hoofdman der Toearegs nu werkelijk dat Alexandrine hem geblinddoekt en geknield ontvangt? Wat een nederigheid! Juffrouw Alexandrine, reizend in een door blanken nog nimmer betreden deel van Noord-Afrika, kijkt er van op. „De boeken beschrijven anders een geheel andere houding van Toearegs tegenover vrouwen”, meent Alexandrine. „Met uw welnemen”, merkt haar knecht Jan droogjes op. „misschien heeft deze Toeareg de betreffende boeken niet gelezen.” Wat steekt er achter de blinddoek? Is het een verlangen van de grote Toeareg, of een verzinsel van knecht Jan? In 'Zandkoorts', een door Paul Feld geschreven en geregisseerde theatervoorstelling, tast de toeschouwer in het duister over de werkelijke motieven van de personages.

Feld baseerde zijn voorstelling, die zaterdagavond in première ging, op het leven van de in 1835 geboren, Haagse avonturierster Alexandrine Tinne. Tinnes betrekkelijk korte leven — ze werd niet ouder dan 34 jaar — is bij Feld het verhaal van een bijna onstilbare reishonger. Feld wekt het oriëntalisme — een negentiende-eeuwse modegril waarvan men de beeldende voortbrengselen, waaronder dweperige woestijnraferelen, in Franse musea nog volop kan bewonderen — opnieuw tot leven. Feld doet dat niet zonder ironie en distantie. De verbale aanwijzingen en de toneelbeelden zijn even dubbelzin-

nig als de motieven van Felds personages.

Het decor, een opstelling van tafels, lijkt op een hedendaagse conferentiezaal. Niet toevallig wordt de handeling ingeleid door de achterkleinzoon van knecht Jan en wellicht is de voorstelling niet meer dan de dagdroom van deze nazaat, een brave, maar hoogdravende historicus. Ontregelend zijn ook de geprojecteerde beelden van Europese en Noord-Afrikaanse landschappen, opgenomen vanuit een rijdende auto. Maar al zijn de tekens dubbelzinnig, het spel van Daphne de Bruin, Dick van den Toorn en Susan Visser is meeslepend genoeg om je zo nu en dan in Noord-Afrika te wanen. Achter de onstilbare reishonger van Alexandrine, haar moeder en hun knecht gaan trouwens andere verlangens schuil: de zucht naar het verre, het machtige en onbekende. Op de dood van Alexandrines moeder, halverwege de woestijn, volgt Alexandrines erotische ontketening; een werkelijk exotische scène die het hoogtepunt van de voorstelling vormt en het begin van het einde. Alexandrine ziet in dat het reizen een illusie is: „Het lijkt zo opwindend, maar het is niksdoen en jezelf bedriegen.”

'Zandkoorts' is een zonderlinge voorstelling over een gezelschap bezeten dat zijn illusies najaagt. Wellicht dient men voor aanvang van de voorstelling thuis nog even een stevige waterpijp te roken om geheel in de juiste stemming te raken.

PETER NIJENHUIS

Scène uit 'Zandkoorts', een voorstelling van het Arnhemse Theaterproductiehuis InDependance. Van links naar rechts: Daphne de Bruin, Susan Visser en Dick van den Toorn.

Foto: Reyn van Koolwijk

Met Chinees porselijn in de Afrikaanse woestijn

Zandkoorts van Paul Feld door Growing up in Public/InDependance. **Spel:** Daphne de Bruin, Dick van den Toorn, Susan Visser. **Toneelbeeld:** Catharina Scholten. **Kostuums:** Helma Miltenburg. **Licht:** Jeroen Kriek. **Regie:** Paul Feld. **Gezien:** de première zaterdagavond, Oude Foyer, Schouwburg Arnhem. **Nog te zien:** 16 december in Zutphen; 17 december in Enschede; 15 januari in Doetinchem; 3 februari in Velp; 5 februari in Nijmegen.

Door SUZANNE HOENDERDAAL

Boven het voorverhaal in deze krant stond als kop: 'Twee Haagse mutsen in onbekend Afrika'. En dat is precies waar *Zandkoorts* over gaat. Die twee mutsen leefden weliswaar in de vorige eeuw en Afrika kende nog vele gebieden waar geen blanke zich ooit had vertoond, maar het griezelige is het onbegrip van de twee dames voor alles wat anders is dan Haags. En dat is veel.

Schrijver/ regisseur Paul Feld had weliswaar het hedendaagse toerisme aan de haak willen stellen, maar dat zou ik er zelf niet zo gauw uitgehaald hebben. Daarvoor was de afstand tussen

nu en toen te groot.

Moeder en dochter Tinne zijn schatrijk. Vader Tinne is net overleden en de dames denken nu echt adem te kunnen halen in de Afrikaanse zon, want Europa in de winter is maar niks. Dochter Alexandrine is een afschuwelijk verwend nest met romantische puberfantasieën die haar moeder onder druk zet naar de bronnen van de Nijl te gaan en nog verder. Gevaar wuiven ze weg. Onbekende stammen, ziektes en insecten zullen hen niet deren: ze zijn immers blank en rijk.

Kamelen

Met hen reist een zekere Jan, die zich ontwikkelt tot volleerd reis-leider. Op de een of andere manier krijgt hij het voor elkaar boten, kamelen, draagstoelen en dragers te charteren. Dragters voor de tientallen koffers met Haags huisraad, tot zilveren lepels en vorken, Chinees porselijn en schilderijen om de tent mee op te fleuren toe. En natuurlijk het eigen eten.

Een gigantische karavaan ten dienste van twee Haagse vrouwen in een verkeerde omgeving,

waar ze niets van begrijpen, omdat ze het niet willen.

In plaats van nieuwe ervaringen en opwindend, vervelen de dames zich suf. Dagen in een draagstoel, weken in een tent. Met om zich heen alleen maar negers. En ja, daar zien we misschien de overeenkomst met het toerisme van nu.

Het stuk speelt zich af als een vertelling in een soort vergaderzaal met een carré van tafels. De verteller is de achterkleinzoon van Jan. Zijn verhaal (overgeleverd in de familie) wordt intussen gespeeld. Terug in de tijd tussen en op de tafels, terwijl tegen de achterwand een video wordt geprojecteerd vanuit een auto. Kortom, een wat merkwaardige ambiance.

Daphne de Bruin (de moeder) en Susan Visser (de dochter) spelen de Haagse mutsen vol overtuiging. Dick van den Toorn heeft een schijnbare achtergrondfunctie als bediende, maar is in werkelijkheid de motor van zowel het verhaal als het reizen zelf. Hij blijft bescheiden op het achterplan en lijkt een stuk minder aanwezig dan de twee vrouwen. Heel knap.

Haagse joffer droomt van Toearegs in 'Zandkoorts'

Voorstelling: Zandkoorts, door Growing Up in Public en InDependance. Tekst en regie: Paul Feld. Spel: Daphne de Bruin, Susan Visser e.a. Gezien: 28/11 Schouwburg, Arnhem. Tournee t/m 26/2; inl. (030) 276 12 20.

Door ANNERIEK DE JONG

Ze noemde zich consequent een toeriste: Alexandrine Tinne (1835-1869), een steenrijke Haagse joffer, reisde voor haar plezier. En vooral van dat laatste woord maakt Paul Feld in de door hem geschreven en geregisseerde voorstelling *Zandkoorts* een probleem. Want hoe leuk is reizen eigenlijk? Wat zoeken we in godsnaam in die verre landen en waarom is het verste nog niet ver genoeg?

Op twee beeldschermen rijden auto's de horizon tegemoet. Voor die schermen staan twee conferentietafels. Een man houdt een preek over de wereld als pretpark. Geen sterk begin, zo'n preek, maar de scène zit slim in elkaar. De prekende historicus verandert in een personage uit de vorige

eeuw door het simpele feit dat er een meisje in een lange zwarte jurk op hem afstapt. Een meisje in een jurk met boord en schootje. Een kattig meisje ook. Dit is dus Alexandrine, een Tinne.

Paul Feld, dat bleek reeds uit zijn stukken *An der schönen blauen Donau*, *Fausto & Giulia* en de mislukte *Zandkoorts*-voorstudie *De laatste tropische reis van Alexandrine Tinne*, houdt van morbide verhalen met thrillerachtige trekjes. Ook hier zorgt hij voor suspense, want de plotselinge dood van Alexandrines vader is geen zuivere koffie. En de doodgraver die zij meeneemt op haar vlucht uit het doodse Den Haag kan zijn oude beroep niet vergeten, al promoveert Jan tot koetsier en later zelfs tot leider van een grootscheepse expeditie.

De hoofdzaak is dat zich tussen die saaie conferentietafels een spannend drama ontrolt, met een stevige psychologische component. Alexandrine is namelijk zo snugger om ook haar moeder mee op reis te nemen en daarmee haar bewaakster. Ma werkt de vrijheidsdrang van haar dochter op

energieke wijze tegen zodat Alexandrine steeds heviger gaat dromen. Van knappe Toearegs op snelle paarden bijvoorbeeld: de zandkoorts krijgt haar te pakken, het verlangen naar vervulling in de woestijn.

Ironisch genoeg spiegelt Feld dat verlangen in het gedrag van de onderdrukkende moeder. Ook zij zoekt voor haar sluimerende behoefte aan erotisch een bevrediging in extase en exotisme — alleen uit zich dat bij haar niet in gedweep met maar in haattirades tegen donkere mannen.

Daphne de Bruin, net als Paul Feld lid van het Utrechtse theatermakerscollectiefje Growing Up in Public, speelt die moeder krengig en dwaas tegelijk. Susan Visser, kennelijk ingehuurd door co-producent InDependance, is de bokkige, grillige dochter. Anders dan De Bruin en heel anders dan de zwakke historicus-alias-expeditieleider Dick van den Toorn, strooit Visser op het satirische spel ook een schep poëzie. Toerisme, laat zij zien met behulp van Felds pittige tekst, is doodsdrijf verpakt als kick en trip.

De wijze man reist niet

theater

ARNHEM – Als je een schrijver hoort schrijven, klopt er iets niet. Van een cellist hoef je ook niet te weten dat hij pas na duizenden toonladders bij de Bach-suites kan aanlanden. Regisseur Paul Feld schreef met 'Zandkoorts' een kluchtig drama over reizen en over verlangen, en over het ongeluk dat elke verdoelde reiziger nou eenmaal rechtstreeks in de armen loopt. In een bezetting van drie acteurs toert de co-productie van de gezelschappen Growing up in Public en InDependance er nu mee door het land.

Ook op het toneel ziet de toonzetting er kluchtig uit, terwijl de toeschouwer toch het verdrietige relaas verneemt van de welgestelde Alexandrine Tinne, die met haar moeder de verveling van het Den Haag uit de vorige eeuw met de 'nobeles wilden' uit de Afrikaanse woestijn probeert te elimineren. Eenmaal in de woestijn beland, ontdekken ze dat ook daar – waarschijnlijk uitgerekend daar – verveling in oorverdovende regemaat van de klok slaat. Jammerlijk, en met dubbeldodelijke afloop, sloegen ze de vingervijzing van de Chinese wijsgeer Lao Tse in de wind: 'de wijze man reist niet omdat hij weet dat de wereld overal dezelfde is'. Kuis eerst uw Haagse ongein, voordat u er zelfs maar opkomt om bij het bestijgen van de trein 'de valies met dromen' te vergeten.

De dramaschrijver Feld heeft met zijn stuk op verschillende niveaus tegelijkertijd willen werken: de 19de eeuwse hofkringen in Den Haag, de witte plekken op de wereldkaart, seksuele blokkering, een gedoemde moeder-/dochter-verhouding en de stierlijke verwendheid van het hedendaagse massatoerisme. Dat is veel, maar hoewel de verschillende lagen hoorbaar aan elkaar zijn geregen – en geen organisch geweven spinnenweb vormen – is de voortgang van de intrige allerminst chaotisch. Feld scharniert met taal: als we in de vorige eeuw zitten, weerklinkt nergens Couperus-Haags.

'Mannetje van ver-pruts-me-niet! (-) Maar ondertussen zit dat op dit mo-

ment wel mooi in Noord-Afrika op onze kosten, ja!'. 'Wees nou eens dankbaar, sta nou eens open!' kijft Alexandrine in hedendaagse soaptaal. Ze weet haar Haagse wortels alsnog in Afrika, in een woordschikking van zoetwater-psychologie die naadloos in Rondom Tien-geleuter past. 'Denk je niet: die vrouw is zoekende? Die vrouw zoekt wanhopig naar haar roots? Hoe haal je het in je hoofd om iemand uit te durven lachen, die iets van haar leven wil maken!'

Als regisseur van z'n eigen stuk laat Feld op het toneel de grootse begrip-tijd en locatie in een handomdraai verspringen. Slechts zes attributen fungeren als verwijzing: de gesneden cake op de Haagse begrafenis van Alexandrine's vader, een opgezette gifslang als Egyptische locatie, een microfoon voor de lezingen en dameskransjes in Den Haag, een Europees ontbijtblad voor een duur hotel in Afrika. Via twee videobeelden reist de toeschouwer doorlopend mee in een Afrika doorkruisen-de auto.

Moeder (Daphne de Bruin) en dochter (Susan Visser) spelen hun vrouwenvenijn met kloeke kwast uit, en zetten kelen op van het varken dat z'n slachter herkent. Den Haag zal destijds opgelucht hebben herademd toen de dames Tinne naar Afrika trokken. De koetsier annex mafiose reis Leider van Dick van den Toorn daarentegen is veel mysterieuzer, in zijn luisterend afwachten zelfs ver-vaarlijk.

En toch kreeg ik met geen van de drie betrokkenen te doen. Met hun relaas niet, hun verlangen, lust en hoopeloosheid niet. Als reizen de metafoor is voor aanhoudend menselijke verveliaria & zooiegekloui, dan, ja dan – ja dan wat eigenlijk?

Arend Evenhuis

Tournee t/m 26 februari. Reserveren: 030 - 2761220.

Trouw
7 december 1998

Reisje langs de Nijl

THEATER

Zandkoorts door Growing up in Public. Tekst en regie: Paul Feld. Gezien: 8/12, Frascati, Amsterdam. Daar nog tot en met 12/12. Aansluitend tournee.

Eerst het goede nieuws over *Zandkoorts*. Growing up in Public staat met een voorstelling in Amsterdam die helemaal in de traditie van het gezelschap past. *Zandkoorts* is een biografisch getinte voorstelling, die gaat over de Nederlandse ontdekkingsreiziger Alexandrine Tinne. Tinne past perfect in de Growing up-eregalerij van naar het leven getekende personages, waarin al eerder onder anderen Fausto Coppi, Abe Lenstra en koningin Wilhelmina een plek kregen.

Zandkoorts, geschreven en geregisseerd door Paul Feld, gaat over twee deftige Haagse dames die in de vorige eeuw dwars door zwart Afrika op ontdekkingsreis gaan. In korte scènes wordt duidelijk hoe moeder en dochter Tinne, die met hun bediende Jan Janne- man de Nijl afzakken, op hun stoomboot zijn terechtgekomen, hoe het ze tijdens het reizen vergaat en wat de kennismaking met het vreemde voor hen betekent. De dames spreken zich uit over negentiende-eeuwse zaken als de positie van de vrouw en 'de onbeschaafde neger'. Feld legt hen ook teksten in de mond over het twintigste-eeuwse massatoerisme, waar hij geen goed woord voor over heeft. Daphne de Bruin speelt moeder Henriëtte Tinne

en de min of meer vaste Growing up-spelers Susan Visser en Dick van den Toorn zijn Alexandrine Tinne en bediende Jan. Lachen.

Het slechte nieuws is dat *Zandkoorts* een typische Growing up in Public-voorstelling is. Dat wil zeggen dat je een goede avond hebt, maar na afloop niet de zaal verlaat met nieuwe ideeën. Hier- voor zijn de denkbeelden van Feld over het toerisme te weinig tegendraads. Het is ook jammer dat in Growing up-voorstellingen alle personages, of zij nu vorig jaar leefden of twintig eeuwen terug, altijd allemaal op elkaar lijken. Het is een op zich interessante regie-opvatting om altijd bewust ahistorisch te werk te gaan, en in dit geval negentien- de-eeuwse dames modern Nederlands te laten spreken en zich modern te laten gedragen, maar altijd hetzelfde uitgangspunt levert altijd dezelfde voorstellingen op.

Het beste nieuws is dat de samenwerking van Growing up met Suver Nuver zijn sporen heeft nagelaten. Afgelopen zomer resulteerde het eenmalige samenwerkingsverband in de vrolijke revue *Sevenup*. De beste scènes in *Zandkoorts* blijken die momenten waarop iedereen zijn mond houdt. Daphne de Bruin en Susan Visser hebben ieder een monoloog waarin zij niet spreken, maar dansen. Of het nu de zegenrijke invloed van Suver Nuver is of niet, op die momenten valt alles op zijn plek.

DAPHNE MEIJER

Duister verlangen om de beknelde ziel te bevrijden

THEATER

Zandkoorts door Growing Up in Public/InDependance. Tekst en regie: Paul Feld. 1 december, Stadschouwburg Arnhem. Herhaling: t/m 5 december. Tournee.

'Lieve vriendinnen', begint actrice Daphne de Bruin met een openhartige blik naar de toeschouwers. Die vriendinnen, dat zullen wij dus wel zijn. Net luisterden we nog naar de lezing van een historicus over de Hollandse heldin Alexandrine Tinne. Een rijke jonge vrouw die anderhalve eeuw geleden de wereld rondreisde, op zoek naar gebieden waar geen westerling ooit kwam. Tot grote verbazing van de historicus verscheen mejuffrouw Tinne in levende lijve, gechaperonneerd door haar moeder.

En zo kon het gebeuren dat het publiek bij *Zandkoorts* plotseling de vertrouweling is van Henriëtte Tinne, de rijkste vrouw van Nederland in haar tijd. Met gemak overbrugt Daphne de Bruin met haar korte monoloog de tussenliggende anderhalve eeuw.

Iedere zelfbewuste vrouw met een jongvolwassen dochter zal zich namelijk herkennen in de verzuchting van deze 19de eeuwse dame over haar reislustige kind. Een kind dat zo vrij is dat het de moeder pijnlijk herinnert aan haar eigen, maar half gewonnen gevecht.

'Soms is het alsof ik in Alexandrines woorden meer van mezelf terughoor dan in mijn eigen gedraai. Hoeveel recht hebben wij nog om ons de opvoeders te dur-

ven noemen van die nieuwe vrouwmens, die juist in de wereld verschenen lijkt om ons op te voeden?'

Intussen neemt deze vertwijfelde eerste-golffeministe wel mooi de voorstelling over haar dochter in bezit: met haar wulpse brutaliteit overvleugelt theaterdier De Bruin de veel stuggere Alexandrine van Susan Visser.

Het is de tweede keer dat Paul Feld een toneelstuk maakt over deze vergeten pionier. In 1993 schreef en regisseerde hij *De laatste tropische reis van Alexandrine Tinne*. Een verwarrende nachtmerrie over het 'exotische verlangen van de witte koloniaal, waarin Tarzan opdraafde, Mata Hari, en een Pippi Langkous-achtige negerkoning met een botje door z'n neus en een reusachtige kookpot.

Zandkoorts is minder ambitieus, minder bizar, maar veel overtuigender. Feld concentreert zich op de relatie tussen Tinne, haar knecht Jan en haar moeder. Onder het motto: alles wat ze wilde onvluchten, nam Alexandrine juist mee op reis. De Hollandse regen, waarmee de reisvideo op de achterwand begint, duikt zelfs in de Nijldelta op.

De exotische Ander naar wie Alexandrine zoekt, verschijnt niet ten tonele - het perspectief is ongegeneerd westers. Maar Feld toont een minder bekend aspect van de koloniale veroveringsdrang: reislust vanuit een diep en duister verlangen om onze beknelde zielen te bevrijden.

Marlijn van der Jagt

Eigenwijze avonturier- sters

Alexandrine Tinne (1835-1869). Een enkeling zal haar naam kennen uit het boek *Vrouwen op ontdekkingsreis* van Wolf Kielich. Toneelregisseur Paul Feld maakte deze eigenwijze Haagse avonturierster tot hoofdpersoon van zijn voorstelling *Zandkoorts*. Hij schetst het leven van Alexandrine, die door haar moeder ook wel liefkozend Alexine werd genoemd, als een avonturenfilm. De ingrediënten daarvoor waren ook ruimschoots aanwezig. Als rijkste dames van Nederland konden moeder en dochter Tinne grenzeloos leven: letterlijk en figuurlijk. En als het plan ontstaat om de witte vlekken op de Afrikaanse landkaart eens nader te onderzoeken, dan is het een kwestie van wachten tot de bediende genoeg paarden, koetsen en later kamelen heeft verzameld.

Zo raken moeder en dochter eind negentiende eeuw na veel omwegen verzeild in de Nubische woestijn waar het slecht met ze afloopt. Paul Feld mixt de geschiedenis van de dames Tinne met beschouwingen over toerisme. Speels maar raak laat hij acteur Dick van den Toorn zijn kanttekeningen plaatsen bij de onverzadigbare reislust van de moderne toerist. Dat is op de momenten dat Dick van Toorn even niet de rol speelt van bediende Jan, die de dames Tinne bij hun onmogelijke missies begeleidt. Want in die rol is er geen ruimte voor commentaar. Een verkeerd woord en de veeleisende dames zetten hun personeel op straat.

Dat beide vrouwen ondanks hun onmogelijke eisen, verwende gedrag en vaak ronduit botte optreden toch interessant en vaak zelfs sympathiek blijven, is te danken aan het innemende spel van Susan Visser (Alexandrine) en Daphne de Bruin (moeder Henriëtte).

Het decor waarin ze opereren is zowel simpel als effectief. Tafels, blokken, koetsen en weggetjes naast een afgrond. Twee beeldschermen op de achtergrond zorgen voor omgevingskleur om de fantasie verder te prikkelen. Gecombineerd met treffende muziek en uitgekiend licht

Een van de rijke reizigers
met haar bediende

maakt dit *Zandkoorts* tot een zeer geslaagde voorstelling.

Zandkoorts van Paul Feld is een coproductie van *Growing up in Public* en *InDependance*. De voorstelling reist tot 25 februari door het land. Informatie: 030-2761220 of 026-3720783.

Uitpuilende décolletés en puberale grillen

■ TONEEL

Zandkoorts door Growing Up in Public met Daphne de Bruin, Dick van den Toorn en Susan Visser tekst en regie: Paul Feld Gezien gisteravond in de Goudse schouwburg (kleine zaal)

DOOR MARC GOUWENBERG

Een negentiende-eeuwse schatrijke Haagse juffrouw die door Afrika reisde dat toen nog een witte vlek was op de kaart, spreekt tot de vertelling. De keuze van Growing Up in Public om het verslag van de reis van Alexandrine Tinne (1835-1869) die nooit meer uit de Sahara terugkwam, te maken tot een toneelstuk is dan ook prima. Te meer daar schrijver en regisseur Jan Feld in Zandkoorts niet kiest voor een Alexandrine als heldin, maar haar maakt tot de eerste toerist: „Poortwachter van een hele nieuwe tijd waarin toeristen massaal de hele wereld hebben veroverd. De wereld is een pretpark en onze landgenote zag dat vermoedelijk als eer-

ste", laat hij een historicus declameren in een inleiding op het stuk. Helaas gaat die interessante typering van Alexandrine verloren in het geweld waarmee Dick van den Toorn zijn monoloog als historicus brengt.

Weinig overtuigend spel is een groot euvel in Zandkoorts. Susan Visser speelt een Alexandrine als een verwenste puber die niet goed weet wat ze wil en begint te gillen als ze haar zin niet krijgt. Als het stuk begint is Alexandrine inderdaad negen, maar eenmaal in Afrika is Alexandrine inmiddels al 34 jaar, maar in het spel van Visser blijft ze een wat onnozel schoolmeisje vol grillen. Alleen na de dood van haar moeder Henriette, een rol van Daphne de Bruin, weet Visser in een erotische getinte dans iets te laten zien van een vrouw met een hunkerend verlangen naar het onbekende Afrika, naar de exotische Toeraga. Ze raakt opgewonden bij de gedachte wat er schuil gaat onder hun gewaden, maar dan is het haar tekst die haar weer degradeert tot een puber: „Fikkie-zwart! Fikkie pakken poken".

Erotiek, wat ongetwijfeld een belangrijke drijfveer voor de reizende dames is geweest, was tot dat moment in Zandkoorts alleen verbeeld door de uit kanten ondergoed puilende boezem van moeder Henriette. Iets wat echter meer komisch aandeed.

Ook het toneelbeeld miste de echte broeierige sfeer die onlosmakelijk verbonden is aan een reis door Afrika van twee blanke vrouwen, een Hollandse bediende en hun zwarte gidsen en slaven. Twee rijen houten tafels op schragen, het interieur van de tent verbeeldend, waren doeltreffend, maar de stoelen met hun glimmende poten van chroom waren minder op hun plaats. Eenmaal in Afrika waren er aan het plafond zes ventilatoren. Volgens elk reisverhaal horen die traag te draaien, maar in Zandkoorts wentelden ze in topsnelheid rond. „Het leven van Alexandrine was een romantische avonturenfilm, een kostuumfilm, een film met beelden uit Duizend-en-een-nacht", schreeuwde de historicus in het begin, maar in Zandkoorts was daar weinig van terug te vinden.